विषयसूची

परिच्छेद एक : परिचय **१-६**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ४

१.३ अध्ययनको औचित्य ५

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ६

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्न ६

१.६ अध्ययनको परिसिमा ६

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकनर सैद्धान्तिक खाका ७-१४

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

७

२.२ सैद्धान्तिक खाका १०

२.३ शैक्षिक उपदेयता १३

परिच्छेद तीनः अध्ययन विधि **१५-१७**

३.१ अनुसंन्धानात्मक ढाँचा १५

३.२ अध्ययनको जनसंख्या र नमुना छनोट १५

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरु १६

३.४ तथ्याङ्कका स्रोतहरु १७

३.५ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया १७

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या..तथा विश्लेषण १७

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण **१८-४७**

४.१ सामुदायिक र संस्थागत विघालयहरुको एस.एल.सी परीक्षाफलको अवस्था १८

४.१.१ ताप्लेजङ्ग जिल्लाका सम्पर्ण सामुदायिक र संस्थागत विघालयको एस.एल.सी. परीक्षाफलको परिणाम १८

४.१.२ अध्ययनमा रहेका सामुदायिक र संस्थागत विघालयको एस.एल.सी.परीक्षाको परिणाम १९

४.२ सामुदायिक र संस्थागत विघालयहरुको एस.एल.सी. परीक्षाफलमा फरक आउनुका कारणहरु २२

४.२.१ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरुका समस्याहरु २२

४.२.२ शिक्षकको सक्रियता ३०

४.२.३ विधार्थीको सक्रियता ३२

४.२.४कक्षाकोठाको वातावरण ३३

४.२.५विधालयको व्यवस्थापन र प्रशासन ३५

४.२.६ विधालय सन्चालन र पढाइ हुने दिन ३६

४.२.७ अभिभावकको लगानी र चासो ३७

४.२.८परीक्षा र मूल्याङ्कन प्रणाली ३९

४.३ सामुदायिक र संस्थागत विधालयहरुको एस.एल.सी. परीक्षाफललाई राम्रो बनाउने उपायहरु ४०

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु ४७–५६

५.१ प्राप्ति ४७

५.२ निष्कर्ष ५१

५.३ सुझावहरु ५३

५.३.१ नीतिगत तहका सुझाब

५३

५.३.२ कार्यान्वयन तहका सृझाब

५४

५.३.३ अनुसन्धान तहका सुझाब

५६

सन्दर्भ सूची

अनुसूचीहरु

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी परीक्षाफलको तुलनात्मक अध्ययन

त्रिभुव विश्वविद्यालय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, शिक्षाशास्त्र संकाय,
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर
तहको आंशिक आवश्यकता पुरा
गर्नको लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

शोधकर्ता
कृष्णप्रसाद थापा
परीक्षा रोल नं. १००८६
त्रि.वि.वि.रजिष्टेशन नं. ५८-८७

प्रस्तुत
महेन्द्र रत्न वहुमुखी क्याम्पस
इलाम
२०६८

शोध निर्देशकको सिफारिश

प्रस्तुत शोध-पत्र **सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी. परीक्षाफलको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकमा ताप्लेजुङ्ग जिल्ला फुङ्लिङ्ग र खोक्लिङ्ग गा.वि.स. भित्रका २/२ वटा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरुको अध्ययन गरिएको हो । छात्र कृष्ण प्रसाद थापाले त्रिभुवन विश्वविद्यालयवाट शिक्षाशास्त्र संकाय, महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषय अन्तरगत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यक्ता परिपुर्तिको लागि मेरो निर्देशन, सल्लाह र सुझाव को आधारमा रही यो शोध-पत्र तयार पार्नु भएको यस शोधपत्रलाई मुल्यांकनको लागि सिफारिश गर्दछु ।

....

शोध निर्देशक

मिति : २०६८ । । गते

प्राक्कथन

ताप्लेजुङ्ग जिल्लाका फुङलिङ्ग र खोक्लिङ्ग गा.वि.स. भित्रका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरुको एस.एल.सी. परीक्षाफलको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा यो शोधकार्य तयार पारिएको हो । यस शोधकार्यमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको एस.एल.सी. परीक्षाफलको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा अध्ययनको शुरुदेखि अन्तसम्म निर्देशन गर्ने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु उप-प्रा.वद्रीप्रसाद फुयलप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । मलाई यो अवस्थासम्म पुऱ्याउने त्रिभुवन विश्वविद्यालय, महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका, इलामका विभागिय प्रमुख सह प्रध्यापक राजेन्द्र कुँवर प्रति म आभार व्यक्त गर्दछु । र अध्ययनको शुरुदेखि अन्तसम्म सहयोग गर्नु हुने गुरु केशरजं मगरप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।साथै बेलाबेलामा सल्लाह, सुझाव र प्रेरणा प्रदान गर्ने मेरा आदरणिय गुरु उप प्रध्यापक गंगा पौडेल, उप प्रध्यापक गोविन्द निरौला प्रति म निकै आभारी छु । उहांहरूको अमुल्य सहयोग मेरो जीवनको प्रत्येक क्षणमा अविस्मरणीय हुनेछ ।

यो शोधकार्य तयार गर्दा तथ्यांकहरू संकलन गर्न सहयोग गर्ने विद्यालयका प्र.अ.हरू, जिल्ला शिक्षा कार्यालय-ताप्लेजुङ्ग, जिल्ला विकास समिति ताप्लेजुङ्ग, शिक्षा मन्त्रालय, केन्द्रीय पुस्तकालय-कीर्तिपुर, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग-काठमाडौ, CERID, विद्यार्थीहरू, शिक्षकहरू तथा अभिभावकहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अध्ययन वातावरण मिलाइदिने मुमा हरिमाया थापा, श्रीमती देवीमाया थापा, छोरा शुशील थापा र छोरी शुष्मा थापा तथा समयमा कम्प्युटर टाइप गरिदिने सारदा सुब्बा समेतलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, मेरो जीवनलाई शिक्षित, सार्थक वनाउन तन, मन र धन दिएर साहस र जांगर वटुलिदिने मेरा मातापिता सहित सम्पुर्ण परिवारप्रति सधै ऋणी रहने छु ।

कृष्णप्रसाद थापा

शोधसार

माध्यमिक विद्यालय तहको अन्तमा लिइने राष्ट्रिय स्तरको एस.एल.सी. परीक्षामा देशमा संचालन भैरहेका सामुदायिक र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयहरुको परिणामलाई तुलनात्मक रुपमा हेर्दा निकै भिन्नता देखिन्छ जुन कुरा हरेक वर्ष हुने एस.एल.सी.परीक्षाको परिणामले प्रष्ट पारेको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको परीक्षा परिणाममा भिन्नता देखिनुका साथै सामुदायिक विद्यालयको नतिजा न्युन हुनुमा विभिन्न कारणले प्रभाव पारेको छ । त्यसैले **सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी. परीक्षाफलको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षक अन्तर्गत ताप्लेजुङ्ग जिल्लाको फुङलिङ्ग र खोक्लिङ्ग गा.वि.स.लाई अध्ययन क्षेत्रको रुपमा छनौट गरी ४ ओटा सामुदायिक र ४ ओटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयलाई नमूना विद्यालयको रुपमा लिई अध्ययन गरिएको छ ।

अध्ययन क्षेत्रको सामुदायिक र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको एस.एल.सी. परीक्षाफलको अवस्था, उक्त विद्यालयका एस.एल.सी. परीक्षाफलमा फरक आउनाका कारणहरु र दुबै थरी विद्यालयका समस्या र समाधानका उपायहरु पत्ता लगाउने उद्देश्यले गरिएको यस शोधकार्यमा प्र.अ.,शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्ष र विद्यार्थीका लागि खुला अन्तवार्ता प्रश्नावली र शिक्षकको कक्षाकोठा शिक्षणको अवलोकन गर्न कक्षा अवलोकन फारामको निर्माण तथा प्रयोग गरी प्राथमिक तथा सहायक तथ्याङ्कबाट सूचना संकलन गरिएको छ ।

अध्ययनको क्रममा विद्यालयको तथ्याङ्क फाराम,उपस्थिति पुस्तिका, अन्तवार्ता तथा कक्षा अवलोकन र छलफलबाट प्राप्त सूचनालाई गुणात्मक एवं संख्यात्मक विधि अपनाई व्याख्या एवं विश्लेषण गर्दा अध्ययन क्षेत्र भित्रका सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरुको तालिम, अनुभव ,दक्षता तलव,भत्ता संस्थागत विद्यालयको तुलनामा राम्रो भएता पनि एस.एल.सी. परीक्षाफल राम्रो नभएको पाइयो । साथै सामुदायिक विद्यालयका

शिक्षकको अनियमितता, पेशाप्रति कर्तव्यवोध नहुनाको कारण एस.एल.सी.को परीक्षाफल न्युन रहेको पाइयो ।

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.को परीक्षाफलमा भिन्नता देखिनुको कारणहरुमा अध्ययन गर्दा शिक्षकको नियमितता, लगनसिलता, कर्तव्यनिष्टता, अनुशासन, अभिभावकको पेशा, शिक्षा, आर्थिक अवस्था, लगानी र चासो, विद्यालयको प्रशासन र व्यवस्थापन, निरीक्षण, नियन्त्रण, रेखदेख र सुपरीवेक्षण आदिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी. परीक्षाफलमा भिन्नता ल्याउन भुमिका खेलेको पाइयो ।

सामुदायिक विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा पक्की भवन, कक्षाकोठा, उपयुक्त वातावरण, फर्निचर, शिक्षक विद्यार्थीको सक्रियताको कमी र समस्या रहेको पाइयो भने संस्थागत विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा शिक्षकको तलव, भत्ता, सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकको भन्दा कम भएको, तालिमको अवसर नभएको शैक्षिक सामग्रीको कमी, शिक्षकको पेशागत सुनिश्चितता नभएको जस्ता समस्याहरु रहेको पाइयो ।

सामुदायिक विद्यालयमा भएका समस्या समाधान गर्न वि.नि. र स्रोत व्यक्तिले महिनामा एक पटक अनिवार्य रुपमा विद्यालयको निरीक्षण गरी सुझाव दिनु पर्ने, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्र.अ.,शिक्षक र अभिभावकहरुले शिक्षाको गुणस्तर उकास्न सक्रिय भएर लाग्नु पर्ने र आवश्यक मात्रामा कक्षाकोठा, शिक्षक र शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्था गरी शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी रुपमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी संस्थागत विद्यालयमा भएका समस्या समाधान गर्न संस्थागत विद्यालयका शिक्षकलाई पनि सेवाकालिन तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने, शिक्षकहरुलाई नियुक्ति पत्र दिने, स्थायी गर्ने र आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका सूची

		पेज
तालिका १	अध्ययनको जनसंख्या	१५
२	ताप्लेजुङ्ग जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.परीक्षाको परिणाम २०६५ र ०६६	१८
३	अध्ययनमा रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.परीक्षाको परिणाम २०६५ र ०६६	१९
४	अध्ययनमा रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.परीक्षाको परिणाम २०६५ र ०६६ को औषत उत्तिण प्रतिशत	२०
५	सामुदायिक र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका अंग्रेजी शिक्षकको उपस्थिति २०६५	३१
६	सामुदायिक र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको विद्यार्थीको औसत उपस्थिति २०६६	३२

संक्षिप्त रूप

मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.व्य.स.	-	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
वि.नि.	-	विद्यालय निरीक्षक
प्र.अ.	-	प्रधानाध्यापक
जि.शि.का.	-	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
उ. मा.वि.	-	उच्च माध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
ADB	–	Asian Development Bank
SESP	–	Secondary Education Support Programme

सन्दर्भग्रन्थसूची

खनाल, पेशल (२०६०). ***शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति.*** *स्टुडेन्टस् बुक्स पब्लिसर्स एण्ड डिष्टिव्युटर्स किर्तिपुर काठमाडौ ।*

खनाल, श्रीप्रसाद र मुडवरी नमराज. ***शैक्षिक अनुसन्धान पद्धतिको परिचय.*** *काठमाडा क्षितिज प्रकाशन ।*

न्यौपाने, एकराज (२०६२). ***तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको कक्षाकोठा व्यवहार एक तुलनात्मक अध्ययन.*** *कीर्तिपुर : शिक्षशास्त्र केन्द्रीय विभाग ।*

मल्ल, कोमलवदन (२०५५). ***विकासका लागि शिक्षा॰*** *सेरिड काठमाडौं ।*

रानामगर, भद्रबहादुर (२०६१). ***संस्थागत र सार्वजनिक विद्यालय बीच प्रवेसिका परीक्षा परिणाम भिन्नता देखिनाका कारणहरुः एक अध्ययन.*** *कीर्तिपुर : शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग ।*

सिंह, नागेश्वर (२०६५). ***कक्षाकोठामा मनोविज्ञान॰*** *काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।*

सुवेदी, रेशमवहादुर (२०६२). ***उच्च र निम्न नतिजा रहेका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको शैक्षणिक अवस्था एक अध्ययन.*** *कीर्तीपुर शिक्षाशात्र केन्द्रिय विभाग ।*

श्रेष्ठ, कुलनरसिंह (२०६३). ***शिक्षा मनोविज्ञान॰*** *भोटाहिटी, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।*

श्रेष्ठ, वैकुण्ठ (२०६०). ***शिक्षक शिक्षा.*** *सानोठीमी भक्तपुर : शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।*

शर्मा, गोपीनाथ (२०५९). ***नेपालका शिक्षा आयोगका प्रतिवेदनहरु.*** *पुतली सडक, काठमाडौ : मकालु बुक्स एण्ड स्टेसनर्श ।*

शर्मा, गोपीनाथ (२०४३). ***नेपालमा शैक्षिक इतिहास, भोटाहिटी.*** *काठमाडौं : एम के. पब्लिसर्श एण्ड डिष्ट्रिव्युटस ।*

शर्मा, चिरञ्जीवी र शर्मा निर्मला (२०५३). ***शिक्षाको दर्शनशास्त्रीय र समाजशास्त्रीय आधार.*** *भौटाहिटी, काठमाडौ : एम के पब्लिसर्स एण्ड डिष्टिव्यटर्स ।*

शर्मा, चिरञ्जीवी र शर्मा निर्मला (२०६३ ***). शैक्षणिक विधि.*** *भोटाहिटी, काठमाडौ : एम के पब्लिसर्स एण्ड डिष्टिव्यटर्स ।*

हाडा, भुपेन्द्र (२०६०). ***विकासका लागि शिक्षा.****काठमाडौं : सेरिड ।*

Aggrawal, J.C. (1999·, ***Educational Technology (Teaching and Learning) Innovation in Education·*** *New Delhi : Vikas Publishing Houses Pvt. Ltd.*

CERID (1989) ***. Causes of Failure in English in SLC Examinattion .***

CERID (1997) ***. SLC Examination and Classroom Practice .***

CERID (2004), ***Effective classroom Teaching learning (Phase III),*** *Kathmandu school based Assessment, T.U.*

अनुसूची --१

प्र.अ. का लागि प्रश्नावली

प्र.अ. को नाम : विद्यालयको नाम :

१. तपाईंको विद्यालयमा विद्यार्थी उपस्थिति नियमित छ ?

२. तपाईंको विद्यालयमा अंग्रेजी शिक्षकको उपस्थिति नियमित छ ?

३. समय तालिका अनुसार अंग्रेजी शिक्षकले पठन पाठन गर्नु हुन्छ ?

४. समय तालिका अनुसार पठन पाठन गरे नगरेको कसरी जानकारी लिनुहुन्छ ?

५. अग्रेजी विषयको नतिजा अन्य विषयको तुलनामा कस्तो छ ?

६. अंग्रेजी विषयको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउन के गर्नु पर्ला ?

अनुसूची - २

<u>शिक्षकका लागि प्रश्नावली</u>

शिक्षकको नाम : विद्यालयको नाम :

अध्यापन गर्ने विषय :

१. तपाई नियमित रुपमा विद्यालय आउनु हुन्छ ?

२. विद्यार्थीहरु नियमित रुपमा विद्यालय आउँछन ?

३. प्र. अ. नियमित रुपमा विद्यालयमा उपस्थित हुनुहुन्छ ?

४. तपाईले पढाउने विषयमा विद्यार्थीहरुको उतिर्ण प्रतिशत कस्तो छ ?

५. विद्यालयमा परीक्षा कति पटक हुन्छ ?

६. तपाईले गत वर्ष आफ्नो कोर्ष पुरा गर्नु भएको थियो ?

७. तपाईले शिक्षण सम्वन्धि तालिम लिनु भएको छ ?

अनुसूची- ३

विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षका लागि प्रश्नावली

अध्यक्षको नाम :   विद्यालयको नाम :

१. तपाईंको विद्यालयमा मा.वि. अंग्रेजी शिक्षक नियमित विद्यालयमा उपस्थित हुन्छन् ?

२. अंग्रेजी विषयको शिक्षकको विशेषता के कस्ता छन ?

३. अंग्रेजी शिक्षकको कक्षा अवलोकन गर्नु भएको छ ?

४. अंग्रेजी विषयको विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धी कस्तो छ ?

५. राम्रो शिक्षण गर्ने शिक्षकको कसरी मूल्यांकन गर्नु हुन्छ ?

६. अनियमित हुने र राम्रो शिक्षण नगर्ने शिक्षकको कसरी मूल्यांकन गर्नु हुन्छ ?

अनुसूची - ४

विद्यार्थीका लागि प्रश्नावली

विद्यार्थीको नाम : विद्यालयको नाम::

१. तिमी विद्यालयमा नियमित आउँछौ ?

२. अंग्रेजी विषयको शिक्षक विद्यालयमा नियमित उपस्थित हुन्छन ?

३. अंग्रेजी शिक्षक विद्यालयमा आएको दिन ४५मिनेट पुरा पढाउनु हुन्छ ?

४. शिक्षकले नियमित गृहकार्य दिनुहुन्छ ?

५. शिक्षकले नियमित गृहकार्य जाच्नु हुन्छ ?

६. नबुझेको कुरा तिमिले शिक्षकलाई सोध्छौ ?

अनुसूची - ५

शिक्षकको कक्षा अवलोकन फाराम

विद्यालयको नाम : मिति :

शिक्षकको नाम : कक्षा :

जिल्ला : गा.वि.स. घण्टी :

विषय : पाठ शिर्षक :

विषयवस्तु	क्रियाकलाप	परिणाम		कैफियत
		गरेको	नगरेको	
(क) पाठको शुरुवात	• गृहकार्य कालोपाटीमा सच्चाइयो • गृहकार्य कापीमै जाँचियो • पूर्व पाठको समिक्षा • पाठको उद्देश्य विद्यार्थीलाई प्रष्ट • विद्यार्थीहरु शिक्षकतिर आकर्षित • पाठको शुरुवात रुचिकर थियो • कक्षा व्यवस्थित • गृहकार्य गरे नगरेकोलाई दण्ड / पुरस्कार • पृष्ठ पोषण प्रदान			
(ख) विषय वस्तुको शिक्षण	• पाठयोजना वनाउने • विषयवस्तुको प्रयाप्त ज्ञान हासिल • विषयवस्तुको शिक्षण पाठयपुस्तक अनुसार • विषयवस्तु विद्यार्थीको रुची र स्तर अनुसार • पाठको प्रस्तुतिकरण उपयुक्त तरिकाले • उदाहरणको प्रयोग मिल्दो • विषयवस्तुको शिक्षणमा विद्यार्थीहरु केन्द्रित • उद्देश्यको प्राप्ती • अस्प्रष्टलाई प्रष्ट पार्ने काम			